

2. Вальтер Х., Мокиенко В.М. Антипословицы русского народа. – Санкт-Петербург, 2005. – 167 с.
3. Глушенко В.А., Быкова Л.А., Матвеева Н.П., Маторина Н.М., Ледняк Ю.В. Из жизни слов русского языка. Пособие для учителей и студентов. Выпуск 10. – Славянск: СГПУ, 2007. – 139 с.
4. Маторина Н.М. Русский язык в вопросах и ответах. Часть 1. – Славянск: ЧП «Канцлер», 2007. – 203 с. (Рекомендовано Министерством образования и науки Украины (Письмо № 14/18-Г-2345 от 25.12.07 г.).
5. Никитина Т.Г. Молодёжный сленг: Толковый словарь. – М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 912 с.
6. Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М.: Рус. яз., 1984. – 797 с.
7. Современный словарь иностранных слов: толкование, словоупотребление, словообразование, этимология/ Л.М.Баш, А.В. Боброва и др. – М.: ЦИТАДЕЛЬ-ТРЕЙД, 2006. – 960 с.
8. Толковый словарь русского языка конца XX в. Языковые изменения / Гл. редактор Г.Н. Склиаревская. – СПб.: «Фолио-Пресс», 2002. – 701 с.

Ольга МИХАЙЛЕНКО

© 2009

АСИМІЛЯЦІЯ АНГЛІЙСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Доля англійських слів у системі української мови неоднакова, що визначається їх здатністю до асиміляції в новій лінгвістичній ситуації з метою більш гармонійного інтегрування в систему реципієнта. Еволюція запозичень в новій мовній системі відбувається в співвідносності з законом української мови на фонетичному, графічному, граматичному, семантичному рівнях. Процес асиміляції нових слів має важливий соціолінгвістичний аспект, який пов'язаний з особливостями освоєння іншомовної лексики різними соціальними групами носіїв мови. Швидкість освоєння запозичень у різних соціальних групах мовного колективу неоднакова. Ступінь освоєння слів з різних тематичних областей також має різнорівневий характер у зв'язку з відмінностями в культурномовній компетенції інформантів. Шлях до адекватного розуміння нового слова у більшості випадків лежить через незнання – хибне розуміння – неточне розуміння його; дослідження цих етапів еволюції розуміння мають важливе лінгвістичне та соціолінгвістичне значення для встановлення механізму асиміляції запозичень, появи їхніх дублетів, а також форм, що є наслідком включення в процес народної етимології.

Фонетичне та графічне осмислення мають першорядне значення для успіху подальшої асиміляції з метою втрати запозиченим словом свого первісного іншомовного виду. У міру можливості потрібно зберігати фонетичні та, передусім, фонологічні особливості англійської мови. [1; с. 104-106]

У написанні іншомовних слів не треба вводити літер, що не відповідають звукам, властивим даній мові. З другого боку, необхідно мати на увазі факт немінучості субституції звуків англійського слова відповідними звуками української мови, які, як правило, відрізняються від них в тій чи іншій мірі і у фонетичному (антропофонічному), і у фонологічному відношеннях. Таким чином, у сфері можливості є тільки певне наближення даного англійського слова у його фонетичних та фонологічних характеристиках до таких характеристик його українського аналога. Англійське *Map* – це далеко не те саме, що українське *Мері*. Ще в більшій мірі це стосується звуків іноземної мови, відповідники яких зовсім відсутні в українській. Питання, пов'язані з цим, треба вишукувати в рамках даної проблеми кожної конкретної мови. Враховуючи факт, що український правопис базується на фонетичному (фонетико-фонологічному) принципі, необхідно в таких випадках застосовувати літери або їх комбінації, які відповідають звукам максимально наближеним до звучання оригіналу. Але тут можливе й застосування в окремих випадках повної або часткової транслітерації, наприклад, передача міжзубного англійського *th* літерою *t* (*Thackeray* - *Терекей*, *Thatcher* - *Тетчер*).

У повній мірі необхідно використовувати можливості української фонетики та фонології, тобто фонологічних розрізень та протиставлень, характерних для рідної мови, і, що не менш важливо, не діяти всупереч законам нашої мови, орієнтуючись на іншу, зокрема, на російську.

Саме в питаннях передачі звучання іншомовних слів засобами української графіки слід рішуче раз і назавжди відмовитись від наслідування зразків, узятих з російської орфографії.

Проблеми графіки неможливо відмежувати від фактів специфіки фонетичного та фонологічного порядку. Літера – це засіб зображення звука, а звук – це репрезентант фонем даної мови. Одночасно необхідно пам'ятати, що в основі української графеміки, яку звично називають фонетичною, лежить по суті фонологічний принцип, що стосується, як правило, й усіх інших систем цього роду. Це означає, що графічні знаки, а в окремих випадках, і їх комбінації співвідносяться з фонемами англійської мови, а не з її звуками як такими. Наші “літерофонемні” можуть лише в якомусь наближенні передавати фонемну структуру англійських слів з тої простої причини, що в кожній мові діє своя специфічна фонологічна система. У такій ситуації висувається на перший план звукова (а не фонемна) значимість літер. “Літерофонемні” перетворюються в “літерозвуки”. Саме як такі вони сприймаються в процесі переносу слова з його фонетичним складом з однієї мови в іншу. Рівночасно відбувається й субституція звуків оригіналу звуками, а враз з тим і фонемами мови рецептора і, нарешті, чим і завершується вся процедура, - відповідними графічними знаками цієї мови.

При цьому часто фонологічні розрізнення характерні для мови оригіналу (Mary – sherry, Мері – шері, пор. ще Cantbury – Кентербері: три англійські фонемні, позначувані трьома літерами – а, е, ц, передані в українській транскрипції однією літерофонемою “е”). Ясно, що в такій графічній системі, як англійська, низка літер набуває своєї конкретної фонетично-фонологічної значимості тільки в синтагматичі (а: grass, bell, bad).

Формулюючи правила транскрипції англійських слів, необхідно знайти якийсь баланс між поміркованістю та радикалізмом, але з перевагою останнього. Отже: протидіяти нерозрізненню між h і g;

літеру x застосовувати тільки для глухого щілинного велярного звуку;

зберігати імітацію приголосних оригіналу;

відмовитися від сполучень **au, eu** (know how – нов гав, а не “ноу хау”);

англійський білабіяльний w передавати українським в (Whitney – Вітні), нехтуючи діючим у тій мові протиставлення w – v;

знайти розумний компроміс між засадами транскрипції слів з латини в нашу кирилицю і транслітерацією. [2; с. 207-209]

Особливості граматики української мови визначає напрямок граматичних змін, що відбувається з англійськими запозиченнями. Граматична асиміляція англійських слів пов'язана з категоріями роду, числа, а також з відмінюванням іменників та прикметників та дієвідмінюванням дієслів. Як правило, слова набувають граматичних категорій мови-реципієнта незалежно від присутності або відсутності в мові-донорі та втрачають своє граматичне значення. При порівнянні двох мовних систем, що контактують, найменш серйозні розходження між англіцизмами в українській мові та їх етимонами в англійській мові спостерігається в категорії числа, найбільші – в категорії роду (Див. вище).

До розряду морфологічної асиміляції можна віднести процес словоскладання англійських слів у моменти їх запозичення в українську мову. До цієї групи лексиколізованих запозичень належать слова типу *футбол* (football), *трамвай* (tramway), в яких обидві частини складного англійського слова ввійшли в єдине слово в українській мові; *бейдевінд* (by the wind), *делінд* (delint), в склад яких ввійшли іменник, прикметник та (або) артикль; слова, отримані словоскладанням лексем коротких речень – *аврал* (over all), *полундра* (fall under!) та інші.

Участь запозиченої лексеми в словотворенні в системі мови-реципієнта є ознакою найбільш успішної асиміляції. Наприклад, англійський суфікс, що має форму *-абель-*, в українській мові показує позитивну продуктивність, початок якій поклало слово комунікабельність за аналогією до якого з'явилися слова читабельний, респектабельний та інші. Процес деривації можна також спостерігати у випадку таких інтегрованих слів, як *парк, мітинг, лідер, стрес, шок* та інші. Дериватами слова **парк** є **паркувати, парковка; мітинг** – **мітингувати; лідер** – **лідирувати, лідерство; стрес** – **стресовий; шок** – **шокувати, шоківий**. [3; с. 107]

Семантична асиміляція. З розширенням вживання іншомовних слів – позначень “чужої” реалії або поняття настає період, коли слово використовується для позначення явищ, предметів або понять вже пристосованих до української дійсності, що стали відомими або спільними для англичан та для українців. Цей період запозичення слова українською мовою характеризується

розширенням семантичного наповнення слова не тільки тому, що при збереженні першого “екзотичного” значення в слові з’являється значення, що співвідноситься з українською дійсністю, іноді досить відмінне від значення свого англійського прототипа. Саме в цей період посилюється семантичний вплив мови-джерела на слова-еквіваленти в українській мові при послабленні впливу на оформленість слова. Це явище закономірне та пояснюється тим, що англійське слово отримує різну інтерпретацію або пояснювального (словники), або контекстуального (українські тексти) характеру. Звісно, що в цьому випадку необхідно було простежити семантичний розвиток англійських двох- або багатозначних слів в українській мові, які спершу з’являлися лише як позначення англійської дійсності. І саме слова, що отримали поширення в українській мові, найбільш повно виявляли свою англійську семантичну насиченість у період розпочатої зміни значення в лексико-семантичній системі української мови. Слово *митинг* спочатку мало значення “народні збори в Ірландії та Англії”. На початку ХХ століття слово митинг переоформлене до того часу українськими засобами, починає вживатися для номінації української дійсності і в ньому з’являються значення під впливом семантичної структури його англійського еквіваленту: “народні збори в Англії та Північній Америці”; “з’їзд дисентерів для відправлення богослужіння”; “збори в Англії”.

Розширення семантичної структури англіцизму в українській мові є результатом вторинного запозичення одного з значень слова, що вже освоєно українською мовою (*тандем, тендер, спікер, стандарт* та інші). Джерелом вторинних запозичень могла бути інша іноземна мова, що контактувала з українською і мала це слово. Так, слово *адрес*, запозичене з французької мови, отримало додаткове значення: “письмове звернення членів англійського парламенту до короля” з англійської мови. Досить цікавою в відношенні розвитку семантики запозичених слів під впливом мови-джерела є лексико-семантична еволюція слів *піонер, спорт, спортсмен*. З лінгвістичної точки зору другий етап є найскладнішим періодом загального процесу запозичення. У цей час іншомовне слово вступає у тісну взаємодію з власними українськими словами, але воно ще не настільки “прижилося” семантично в системі української мови і не настільки відірвалося від свого англійського етимона, щоб завоювати більш самостійне місце в колі споріднених за значенням слів. Усі слова, що ввійшли в українську мову мають пройти (випробовування на необхідність запозичення) – апробацію на включення нового слова в систему й відповідну реакцію корінних слів, після чого відбувається або не відбувається запозичення слова. Так, можливі семантичні зсуви в корінних близьких за значенням або абсолютно синонімічних словах звуження значення корінного слова та інші семантичні змінення стимулюють або виключають запозичення того або іншого слова. Наприклад, проникнення та початку запозичення англійського слова *хобі* в наші дні досить сильно сприяло перерозподілу значень в словах одного понятійного поля – спорт, забава, захоплення, азарт. На початку ХХ століття слово спорт набуло більш самостійного характеру з значенням “фізичні заняття, вправи”. Із звуженням значення поняття “забава, захоплення” випадає з семантичного поля слово спорт. З попереднього значення в наші дні зберігся лише вираз “із спортивної цікавості”, тобто “заради забави”. Як наслідок звуження значення слова спорт, слово захоплення отримує більше семантичне навантаження. Слово хобі, що було запозичене з англійської мови в середині 60-х років ХХ століття досить легко почало замінювати одне із значень слова захоплення, а саме “захоплення чимось, цікавість до чогось”. Так, цілком “акліматизувалося” це значення в реченнях типу: “фотографування – його хобі”. Але решту значень це слово не приймає. Таким чином, проникнення та початок слова *хобі* стало можливим через зменшення, розвантаження лексико-семантичної валентності слів спорт та захоплення, що у ХІХ столітті були синонімічні.[4; с.65]

Різні екстралінгвістичні фактори – соціальні, психологічні, історичні, фізіологічні – також впливають на запозичене слово. Вживаючись вже як українське слово та зазнаючи певних змін у внутрішній системі української мови, запозичене слово часто зберігає своє первісне немарковане значення. Порівняйте, наприклад, стилістично марковані (іронічні) вживання в українській мові слів-позначень англійських титулів та вічливих звертань *сер, леді, міледі, лорд, мілорд, міс, місіс, джентльмен* при збереженні немаркованих значень цих слів – позначень англійських титулів та форм звертання. Досить ілюстративними в відношенні маркованого значення як в англійській, так і в українській мовах є слово *джентльмен*, що потрапило в українську мову наприкінці ХVІІІ століття як екзотичне слово. Такі взаємовпливи двох мовних систем в умовах двомовності, коли на слова, що стали з багатьох причин спільними для двох самостійних та високорозвинених мов,

чинять свій вплив обидві мовні системи, є, мабуть, більш глибоким в житті запозиченням, ніж це могло бути зафіксовано в письмових джерелах. [5; с. 26-35]

Лексико-семантична система української мови, що залучає в процес еволюції слова іншомовного походження, не приймає механічно всі накоплені значення. Так же як і відбувалася апробація іншомовного слова в початковій стадії запозичення на включення його в лексичну систему української мови, у подальшому процесі запозичення відбувається апробація значень слова та подальша диференціація та розмежування значень, що викликає в підсумку перебудову семантичної структури слова.

Регулярні синтагматичні зв'язки та відношення запозиченого слова з корінними словами призводять до розвитку його семантичної означеності та самостійності, що виявляється в розвитку його внутрішньої та зовнішньої лексичної валентності, тобто здатності вступати в синтаксичні, лексичні, фразеологічні сполучення, здатності сполучатися з граматичними словотворчими морфемами, підлягати процесу термінізації та детермінізації. Набуваючи регулярний характер, запозичене слово іноді так відрізняється від свого первісного значення, що предметно-логічний зв'язок між "чужою" та вже "своєю" номінацією реалією або понять може стати не суттєвою або остаточно зникнути. Як приклад можна назвати розвиток сучасних значень в словах *клуб, вокзал, піонер*.

Отже, в процесі формальної та семантичної еволюції англійських слів на українському ґрунті взаємодія та взаємовплив мовних систем англійської та української мов найбільш виразно проявляються на початкових стадіях.

Процес лексико-семантичної еволюції англійських слів в українській мові є найбільш значним у загальному процесі запозичення слів. Саме лексико-семантична система мови джерела є системою, що стимулює подальший розвиток або зникнення слова з лексичного фонду мови, що запозичує. Існування багатьох об'єктивних причин, що викликає лексичне запозичення, робить можливим проникнення майже будь-якого англійського слова в українську мову. [6; с.64-69]

ЛІТЕРАТУРА

1. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія /За ред. І.К.Білодіда. – К.: 1973.
2. Радук В. Мова в Україні: стан, функції, перспективи //Дивослово: №4. – 2002.
3. Зорівчан Р.Г. Іноземна мова як засіб глибшого пізнання мови /Рідне слово випуск 7. – К.: 1973.
4. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне "я". – К.: 2001.
5. Арістова В.М. Англо-русские языковые контакты. – Л.: 1978.
6. Баранник Д.Х. Українська мова на межі століть //Мовознавство: №3. – 2001.
7. Ажнюк Б.М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації //Мовознавство: №3. – 2001.
8. Задорожний Б. Принципи визначення правил транскрипції іншомовних слів засобами української графіки.//Рідне слово випуск 2 – К.: 1973.

Анна ОНИКИЕНКО, Людмила ВАКАРЮК

© 2009

ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С СОМАТИЧЕСКИМИ КОМПОНЕНТАМИ В ЛОКАТИВНОМ УПОТРЕБЛЕНИИ

Последняя четверть прошлого столетия была ознаменована сменой научных парадигм в разных областях языкознания. Ученые считали необходимым обратиться к культурным ценностям народа, его этническим особенностям и моральному опыту. Наблюдается тенденция к гуманизации научных знаний, что связано с духовным возрождением нации. Прежде всего такой ориентации на человеческий фактор подверглась лингвистика, так как язык – это общенациональная ценность, которой владеет каждый человек.

Современная лингвистика акцентирует внимание на практических аспектах речевой деятельности, а следовательно, коммуникативной деятельности человека, потому что субъект речи включается в описание языковых механизмов.